

“Халқаро иқтисодий интеграция ва Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига кириб бориши” ўқув модули юзасидан маъруза матни

1. Модулга кириш

Ҳозирги вақтда жаҳон иқтисодиётида икки тенденция амал қилмоқда. Бир томондан, мамлакатлар ўртасидаги иқтисодий алоқаларнинг ривожланиши, халқаро савдонинг эркинлашуви, коммуникация ва ахборот замонавий тизими, техник жиҳатдан жаҳон андозалари ва меъёрларининг яратилиши натижасида жаҳон хўжалигининг яхлитлиги, унинг глобаллашуви кучаймоқда. Айниқса, бу жараён трансмиллий корпорацияларнинг фаолиятлари орқали аниқ намоён бўлмоқда. Бошқа томондан, минтақавий даражада мамлакатларнинг иқтисодий жиҳатдан яқинлашуви ва ўзаро алоқадорлиги рўй бериб, жаҳон хўжалигининг нисбатан мустақил марказларини ташкил этиш йўналишида ривожланаётган йирик минтақавий интеграцион тузилмалар шаклланимоқда.

Шунга қўра, ушбу бобда халқаро интеграциянинг моҳияти, мақсад ва шакллари баён этилади. Халқаро иқтисодий интеграциянинг турлича назариялари таҳлил этилиб, жаҳондаги асосий интеграцион гуруҳлар, шунингдек, Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига кириб бориши ва ташқи иқтисодий фаолиятининг асосий йўналишлари очиқ берилади.

Сиз қуйидагиларни ўрганасиз:

1. Халқаро иқтисодий интеграция мазмуни ва унинг шакллари.
2. Эркин савдо ҳудудларининг моҳияти. Бундай тузилмаларнинг интеграциялашув жараёнидаги ўрни.
3. Божхона иттифоқи ва тўлов иттифоқи бир-биридан фарқлари.
4. Умумий бозорнинг амал қилиш тамойиллари ва бугунги кунда унинг фаолияти учун қандай шарт-шароитлар талаб қилиниши.
5. Интеграциянинг турлари.
6. Бугунги кунда Ўзбекистоннинг жаҳон хўжалигига интеграциялашуви.
7. Европа Иттифоқи, Эркин савдо тўғрисида Шимолий Америка битими(НАФТА), Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатлари ассоциацияси (АСЕАН).
8. Халқаро иқтисодий муносабатларни ифодаловчи назариялар. Буназарияларнинг афзалвакамчиликлари.
9. Ўзбекистонда ташқи иқтисодий алоқаларнинг устувор йўналишлари.
10. Мамлакатимизнинг кейинги йиллардаги ташқи иқтисодий фаолияти.

Модул мақсадлари:

1. Халқаро иқтисодий интеграция мазмуни ва унинг шакллари тўғрисидаги маълумотлар билан таништириш.
2. Эркин савдо ҳудудларининг моҳияти тўғрисидаги маълумотлар бериш. Бундай тузилмаларнинг интеграциялашув жараёнидаги ўрнини кўрсатиш.
3. Божхона иттифоқи ва тўлов иттифоқи бир-биридан фарқларининг таққослаш.
4. Умумий бозорнинг амал қилиш тамойиллари ва бугунги кунда унинг фаолияти учун қандай шарт-шароитлар талаб қилиниши тўғрисида маълумотлар бериш ва бу шароитларни ривожлантиришда мустақил ижодий изланишлар олиб бориш.
5. Интеграциянинг турлари тўғрисидаги маълумотлар билан таништириш.
6. Бугунги кунда Ўзбекистоннинг жаҳон хўжалигига интеграциялашув тўғрисидаги маълумотлар билан таништириш.

7. Европа Иттифоқи, Эркин савдо тўғрисида Шимолий Америка битими (НАФТА), Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатлари ассоциацияси (АСЕАН) тўғрисидаги маълумотлар билан таништириш.

8. Халқаро иқтисодий муносабатларни ифодаловчи назарияларни тушунтириш. Буназарияларнинг афзалвакамчилик томонлари мустақил ижодий изланишлар олиб бориш.

9. Ўзбекистонда ташқи иқтисодий алоқаларнинг устувор йўналишларини белгилаш бўйича кўникмаларни шакллантириш.

10. Мамлакатимизнинг кейинги йиллардаги ташқи иқтисодий фаолияти тўғрисидаги маълумотлар билан таништириш ва бу соҳада янги йўналишларни очиш кўникма ва малакаларини шакллантириш.

Модулни ўрганиб бўлгандан сўнг сиз қуйидагиларни биласиз:

1. Халқаро иқтисодий интеграция мазмуни ва унинг шакллари.
2. Эркин савдо ҳудудларининг моҳияти. Бундай тузилмаларнинг интеграциялашув жараёнидаги ўрни.
3. Божхона иттифоқи ва тўлов иттифоқи бир-биридан фарқлари.
4. Умумий бозорнинг амал қилиш тамойиллари ва бугунги кунда унинг фаолияти учун қандай шарт-шароитлар талаб қилиниши.
5. Интеграциянинг турлари.
6. Бугунги кунда Ўзбекистоннинг жаҳон хўжалигига интеграциялашуви.
7. Европа Иттифоқи, Эркин савдо тўғрисида Шимолий Америка битими (НАФТА), Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатлари ассоциацияси (АСЕАН).
8. Халқаро иқтисодий муносабатларни ифодаловчи назариялар. Буназарияларнинг афзалвакамчилик томонлари.
9. Ўзбекистонда ташқи иқтисодий алоқаларнинг устувор йўналишлари. Мамлакатимизнинг кейинги йиллардаги ташқи иқтисодий фаолияти.

Сиз қуйидагиларни урдалайсиз:

1. Умумий бозорнинг амал қилиш тамойиллари ва бугунги кунда унинг фаолияти учун қандай шарт-шароитлар яратиш бўйича мустақил қарорлар қабул қиласиз.
2. Бугунги кунда Ўзбекистоннинг жаҳон хўжалигига интеграциялашуви тўғрисидаги янги таклифларни мустақил берасиз.
3. Ўзбекистонда ташқи иқтисодий алоқаларнинг устувор йўналишлари тўғрисида тизимли ҳаракатлар режасини (концепция) ишлаб чиқасиз

Асосий адабиётлар.

1. McConnell, Brue. Economics. McGraw-hill/Irwin, USA, 2013.
2. N. Gregory Mankiw. Principles of Economics, 7th Edition 7th Edition. Amazon, USA 2014.
3. Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus. Economics. 19th Edition. McGraw-Hill Companies. USA. 2009.
4. Ўлмасов А., Ваҳобов А.В. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2014. – 480 бет.
5. Шодмонов Ш.Ш., Ғофуров У.В. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик. – Т.: IQTISOD-MOLIYA, 2010. – 728 бет.

МОДУЛНИНГ МАТНИЙ МАЗМУНИ

1. Халқаро иқтисодий интеграциянинг моҳияти, шакллари ва объектив асослари

Халқаро иқтисодий интеграция жараёнларини тадқиқ этиш, унда вужудга келиши мумкин бўлган муаммоларни ҳал этиш ва мазкур жараённинг энг самарали шакллари кўрсатиб беришга интилиш бу борадаги турли назарияларнинг пайдо бўлиши ва ривожланишига олиб келди. Бундай назариялар қаторида неолиберализм, корпорационализм, структурализм, неокейнсчилик, дирижистлик йўналиши кабиларни ажратиб кўрсатиш мумкин.

Эрта **неолиберализм** (1950-1960 йиллар) вакиллари В.Репке ва М.Аллэ тўлиқ интеграция деганда бир неча мамлакатлар миқёсида ягона бозор маконининг ташкил

Моррис Аллэ

этилишини тушуниб, бу маконда эркин рақобат ва бозорнинг стихияли кучлари амал қилиб, давлат сиёсати унга ўз таъсирини ўтказа олмайди. Бу олимларнинг фикрича, халқаро иқтисодий муносабатлар соҳасига давлатнинг аралашуви инфляция, халқаро савдо ва тўлов нисбатларининг бузилиши каби салбий ҳолатларни келтириб чиқаради. Бироқ, давлат иштирокидаги минтақавий давлатлараро иттифоқларнинг шаклланиши асосидаги халқаро иқтисодий интеграциянинг ривожланиши эрта неолибераллар фикрининг асоссиз эканлигини кўрсатди. Шунга кўра, кейинги неолиберализм вакили Б.Баласс иқтисодий интеграция давлатнинг иқтисодий ҳаётдаги иштирокининг фаоллашувига олиб келишини тадқиқ этди.

Корпорационализм(намояндалари С.Рольф, Ю.Росту)XX асрнинг 60-йилларида пайдо бўлиб, бозор механизми ва давлат томонидан тартибга солишга қарама-қарши ҳолда трансмиллий корпорацияларнинг фаолият кўрсатиши халқаро иқтисодиётнинг интеграциялашувини, унинг рационал ва мувозанатли ривожланишини таъминлашга кодирлиги тўғрисидаги ғояларни илгари сурди.

Структурализм(асосий вакили Г.Мюрдаль) йўналиши тарафдорлари товарлар, капитал ва ишчи кучи ҳаракатининг тўла либераллашувига ғоясига қарши чиқиб, бозор механизмининг эркин амал қилиши ишлаб чиқаришнинг ривожланиши ва жойлашувида маълум номуносивибликларни, даромадлардаги тенгсизликнинг чуқурлашувини келтириб чиқаради, деб ҳисоблайдилар. Бу оқим вакиллари иқтисодий интеграцияга интеграциялашаётган мамлакатлар иқтисодиётидаги таркибий ўзгаришларнинг чуқур жараёни сифатида қараб, бунинг натижасида сифат жиҳатидан янги интеграциялашган макон, нисбатан такомиллашган хўжалик организми пайдо бўлишини таъкидлаганлар.

Г.Мюрдаль

Неокейнсчилик(асосий вакили Р.Купер) йўналиши халқаро иқтисодий ҳамкорликнинг марказий муаммосини мамлакатларнинг эркинлигини максимал даражада сақлаб қолган ҳолда интеграция жараёнларидан олинадиган турли-туман нафлиликни кўпайтиришга асосий эътибор қаратган. Неокейнсчилар халқаро интеграцияни ривожлантиришнинг мумкин бўлган

Я.Тинберген

иккита вариантини илгари сурдилар: биринчиси – иқтисодий мақсад ва сиёсатни мувофиқлаштирган ҳолда миллий эркинликни йўқотиш асосидаги интеграция; иккинчиси – миллий мустақилликни имкон қадар сақлаб қолиш шартига асосланган интеграция. Бу вариантларнинг ҳеч бири соф ҳолда мавжуд бўлмаслигини англаган ҳолда, улар интеграциялашувчи томонларнинг ички ва ташқи сиёсатларини мувофиқлаштириш йўли билан бу вариантларни уйғунлаштириш зарурлигини кўрсатганлар. Неокейнсча йўналишнинг яна бир кўриниши **дирижизм** (асосий вакили Я.Тинберген)бўлиб, унинг намояндалари интеграция жараёнларида бозор механизмининг ҳал қилувчи ролини инкор этадилар. Улархалқароиктисодий

тузилмаларнинг ташкил этилиши ва амал қилиши интеграциялашаётган мамлакатлар томонидан умумий иқтисодий сиёсатнинг ишлаб чиқиши, социал қонунчилик бўйича келишув, кредит сиёсатининг мувофиқлаштирилиши асосида амалга оширилиши мумкин деб ҳисоблайдилар. Юқоридаги турли-туман назарияларнинг умумий тавсифи шуни кўрсатадики, уларнинг ҳар бири халқаро иқтисодий муносабатларнинг маълум жиҳатларини очиқ беришга, бу борадаги муаммоларни ҳал этиш ва янги ғояларни ривожлантиришга қаратилган. Мазкур назарияларнинг тўғри ва илмий асосланган томонларидан фойдаланган ҳолда халқаро иқтисодий муносабатларни янада такомиллаштиришга интилиш иқтисодиёт назарияси олдидаги муҳим вазифалардан ҳисобланади.

Халқаро иқтисодий интеграция – бу турли мамлакатлар иқтисодий алоқаларининг барқарорлашиб, чуқурлашиб ривожланиши, улар хўжалиқларининг чамбарчас чагишиб-чирмашиб ривожланиш жараёнларидир. Микродаражада бу жараён худуд жиҳатдан яқин жойлашган мамлакатлар алоҳида фирмаларининг ўзаро таъсири орқали, улар ўртасидаги турли-туман иқтисодий муносабатларнинг шаклланиши, шу жумладан чет эллардаги филиалларини ташкил этиш асосида боради. Давлатлараро даражада интеграция давлатлар иқтисодий бирлашмаларининг шаклланиши ҳамда иқтисодий сиёсатларнинг келишуви асосида амалга ошади.

Халқаро иқтисодий интеграциянинг асосий шакллари қуйидагилар:

- **эркин савдо худудлари.** Бу иқтисодий интеграциянинг энг оддий шакли бўлиб, унинг доирасида қатнашувчи мамлакатлар ўртасидаги савдо чеклашлари бекор қилинади. Эркин савдо худудларининг ташкил этилиши ички бозорда миллий ва хорижий товар ишлаб чиқарувчилар ўртасидаги рақобатни кучайтириб, бу бир томондан, миллий ишлаб чиқарувчиларнинг банкрот бўлиши хавфини кучайтирса, бошқа томондан ишлаб чиқаришни такомиллаштириш ва янгиликларни жорий этиш учун рағбат яратади. Бунга Европа эркин савдо уюшмаси ва МДХ мамлакатлари ўртасидаги ўзаро битим мисол бўла олади;

- **божхона иттифоқи.** Иқтисодий интеграциянинг бу шакли эркин савдо худудларининг фаолият қилиши билан бирга ягона ташқи савдо тарифлари ўрнатишни ва учинчи мамлакатга нисбатан ягона ташқи савдо сиёсати юритишни тақозо қилади. Европа Иттифоқи (ЕИ) божхона иттифоқиға ёрқин мисолдир;

- **тўлов иттифоқи.** Бу миллий валюталарнинг ўзаро эркин алмашувини ва ҳисоб-китобда ягона пул бирлигининг амал қилишини таъминлайди. Европа ҳамжамияти, Жанубий-Шарқий Осиё ва МДХ мамлакатлари учун тўлов иттифоқи пировард мақсаддир;

- **умумий бозор.** Бу иқтисодий интеграциянинг анча мураккаб шакли бўлиб, унинг қатнашчиларига эркин ўзаро савдо ва ягона ташқи савдо тарифи билан бирга капитал ва ишчи кучининг эркин ҳаракати ҳамда ўзаро келишилган иқтисодий сиёсат таъминланади. Бунга Европа иқтисодий иттифоқи ёки Европа умумий бозорини мисол қилиб келтириш мумкин. Унинг доирасида барча бож тўловлари ва импорт меъёр (квота)лари бекор қилинади, бошқа мамлакатлардан Европа бозорига товарлар кириши бир хил тартибга солинади, пул маблағлари ва ишчи кучининг чегарадан эркин ўтиши таъминланади ҳамда умумий муаммоларни ҳал этишда ягона сиёсат ўтказилади;

- **иқтисодий ва валюта иттифоқи.** Бу давлатлараро иқтисодий интеграциянинг энг олий шакли ҳисобланади. Бунда иқтисодий интеграциянинг барча қараб чиқилган шакллари умумий иқтисодий ва валюта-молиявий сиёсат ўтказиш билан бирга уйғунлашади.

Халқаро иқтисодий интеграция жараёнини объектив тавсифдаги бир қатор омиллар тақозо қиладики, уларнинг ичидан қуйидагилар асосий ўринни

эгаллайди:

- хўжалик алоқаларининг байналминаллашуви ва глобаллашуви;
- халқаро меҳнат тақсимотининг чуқурлашуви;
- умумжаҳон фан-техника революцияси;
- миллий иқтисодиёт очиклигининг кучайиши.

Интеграция жараёнларини рағбатлантирувчи асосий омиллардан бири – **миллий иқтисодиёт очиклик даражасининг ошишидир**. Очик иқтисодиётнинг ўзига хос белгиси бўлиб қуйидагилар ҳисобланади:

- мамлакат иқтисодиётининг жаҳон хўжалик муносабатлари тизимига чуқур киришганлиги;
- товарлар, капитал, ишчи кучининг мамлакатлараро ҳаракати йўлидаги тўсиқларнинг камайрилиши ёки тўлиқ бартараф этилиши;
- миллий валюта конвертациясининг таъминланганлиги.

Шундай қилиб, интеграция миллий даражадаги иқтисодий ўсиш жараёнларининг ўзаро бирикиши орқали тавсифланиб, бунинг натижасида ягона хўжалик организми шаклланади. Реал ҳаётда бир вақтнинг ўзида интеграциялашув ва интеграциялашувдан қайтишдан иборат икки тенденция амал қилади. Бундан ташқари, баъзи бир сабабларга кўра турли мамлакатлардаги интеграциянинг турли элементлари бир хилда ривожланмайди. Шунга кўра, интеграциянинг қуйидаги турларини ажратиш мумкин:

- **қатъий (бир томонлама нафли) интеграция**. Бу турдаги интеграция ташқи тавсиф ҳолатлари билан шартланган бўлиб, мазкур жараёнлардан баъзи мамлакатлар наф кўрувчи ҳисобланса, бошқа бирлари донор ҳисобланади;

- **мослашувчан (иккитомонламаннафли) интеграция**. Бу турдаги интеграцияда ҳар бир мамлакат бир вақтнинг ўзида ҳам донор, ҳам наф кўрувчи ҳисобланади.

Давлатлараро иқтисодий интеграциянинг ривожланишида қуйидаги бир қатор шарт-шароитларнинг мавжудлиги таъсир кўрсатади:

- интеграцион алоқага киришаётган мамлакатларнинг иқтисодий тараққиёт жиҳатидан бир хил даражада бўлиши ҳамда бир турдаги хўжалик тизимларига эга бўлиши;
- уларнинг ҳудудий жиҳатдан яқинлиги, ягона минтақада жойлашганлиги ва умумий чегарага эгалиги;
- уларнинг тарихан таркиб топган ва етарли даражада мустаҳкам иқтисодий алоқаларга эгалиги;
- иқтисодий манфаатлар ва муаммоларнинг умумийлиги ҳамда уларни ҳал этишда биргаликдаги ҳаракатнинг самарадорлиги ва ҳ.к.

2. Жаҳондаги асосий интеграцион гуруҳларнинг амал қилиш хусусиятлари

Интеграция жараёнлари объектив тавсиф касб этишига қарамай, у ўз-ўзича, стихияли тарзда бормайди. Балки бугунги кунда ташкил этилган ва фаолият юритаётган минтақавий интеграцион тузилмалар уларга кирувчи мамлакатлар ўртасида қонуний келишув ва ўзаро шартномалар асосида амал қилади.

Ҳозирда дунёда жуда кўплаб интеграцион гуруҳлар мавжуд. Биз турли минтақалардаги асосий интеграцион гуруҳлар сифатида қуйидаги тузилмаларни кўрсатишимиз мумкин:

- Ғарбий Европада – Европа Иттифоқи (ЕИ);
- Шимолий Америкада – Эркинсавдо тўғрисида Шимолий Америка битими (НАФТА);
- Осиё-Тинч океани минтақасида – Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатлари ассоциацияси (АСЕАН).

Европа Иттифоқи 1993 йил 1 ноябрда Маастрихт келишувлари (бу келишувлар 1991 ва 1992 йилларда иқтисодий ва валюта иттифоқини шакллантириш тўғрисида имзоланган эди) кучга кириши асосида янги ном билан пайдо бўлди. Бунга қадар у Европа ҳамжамияти деб аталиб, ўз ичига 1967 йилда бирлашган учта мустақил минтақавий ташкилотларни олар эди,

яъни:

- 1951 йилда ташкил этилган кўмир ва пўлат ишлаб чиқариш бўйича Европа бирлашмаси;

- 1957 йилда ташкил этилган Европа иқтисодий ҳамжамияти;

- 1958 йилда ташкил этилган атом энергияси бўйича Европа ҳамжамияти.

ЕИ доирасидаги интеграциянинг ривожланиши босқичма-босқич бормоқда. Жумладан, дастлаб эркин савдо худуди, божхона иттифоқи, умумий бозорнинг, кейинчалик эса иқтисодий ва валюта иттифоқининг ташкил этилиши бу тузилмалар шаклланишининг куйидан юқорига томон ҳаракатини билдиради. Ҳозирда ЕИда ягона бозор ҳамда давлатлараро бошқарув тизимини ташкил этиш жараёни якунланиб, мамлакатлар иқтисодий, валюта ва сиёсий иттифоқларни расмийлаштирилди.

Иқтисодий иттифоқнинг амал қилиши ЕИ Вазирлар кенгаши томонидан ЕИ иқтисодий сиёсатининг асосий йўналишлари ишлаб чиқилишини кўзда тутади ҳамда уларга ҳар бир аъзо мамлакатнинг иқтисодий ривожланиши мувофиқ тушишини назорат қилади.

Сиёсий иттифоқ ягона ташқи сиёсатни олиб бориш ҳамда ички қонунчилик доирасида умумий ёндашувларни ишлаб чиқишга йўналтирилган.

Валюта иттифоқи ЕИ доирасида ягона пул-кредит сиёсатини олиб бориш ҳамда барча мамлакатлар учун умумий бўлган валютанинг амал қилишини англатади.

1999 йил 1 январдан ЕИ мамлакатлари худудида евро ҳисоб-китоб бирлиги сифатида амал қила бошлади. Бироқ, бу пайтда валюта иттифоқига ЕИнинг барча аъзолари кирмай, Буюк Британия, Греция, Дания ва Швеция евро худудидан ташқарида қолди.

ЕИ тўла ҳуқуқли аъзолари таркиби йиллар давомида кенгайиб бормоқда. Ҳозирда унинг таркибига 27 мамлакат киради: Бельгия, Германия, Италия,

Люксембург, Нидерландия, Франция (1957 йил); Буюк Британия, Дания, Ирландия (1973 йил); Греция (1981 йил); Гренландия (1985 йил); Португалия, Испания (1986 йил); Австрия, Финляндия, Швеция (1995 йил); Венгрия, Кипр, Латвия, Литва, Мальта, Польша, Словакия, Словения, Чехия, Эстония (2004 йил); Болгария, Руминия (2007 йил).

ЕИга аъзо бўлиш учун бу мамлакатлар куйидаги талабларга жавоб беришлари керак:

- демократияни кафолатловчи ташкилотларнинг барқарор фаолияти;

- ҳуқуқий тартибнинг ўрнатилиши ва унга амал қилиниши;

- инсон ҳуқуқларига амал қилиниши ва кам сонли миллатларнинг ҳимоя қилиниши;

- бозор иқтисодиётининг амал қилиниши;

- Иттифоқ ичидаги рақобат кураши ва бозор кучларининг таъсирига бардош бера олиш;

- ўз зиммасига аъзолик мажбуриятларини, шу жумладан, сиёсий, иқтисодий ва валюта

иттифоқи вазифаларини олишга тайёрлик.

Европа Иттифоқининг кенгайиши ўзининг ижобий ва салбий томонларига эга. Бир томондан, янги худудлар ва аҳолининг кўшилиши ҳисобига ЕИнинг ресурс салоҳияти ўсади, мавжуд аъзолар учун бозорлар аҳамиятли даражада кенгайди, ЕИнинг жаҳондаги сиёсий мавқеи кучаяди. Бошқа томондан, ЕИдан катта ҳажмдаги сарф-харажатлар, жумладан, унинг янги аъзолари учун субсидия ва трансферт тўловлари учун бюджет сарфларининг ўсиши талаб этилади. Янги аъзолар иқтисодиётининг тармоқ бўйича таркиби талабга жавоб бермаганлиги сабабли, ЕИда бекарорлик хавфи кучаяди.

Эркин савдо тўғрисида Шимолий Америка битими (НАФТА) 1994 йилдан бошлаб

North
American
Free
Trade
Agreement

амалда бўлиб, ўз ичига АҚШ, Канада ва Мексикани қамраб олади. Бу мамлакатларнинг ўзаро савдо ва капитал ҳаракати асосидаги иқтисодий алоқаларининг миқёсларини куйидаги маълумотлар орқали тасаввур этиш мумкин: АҚШда Канада экспортининг 75-80% (ёки Канада ЯММнинг 20%) сотилади. Канададаги тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар таркибида

АҚШнинг улуши 75%дан, Канаданинг АҚШдаги улуши эса 9%дан ортиқ. АҚШга Мексика экспортининг 70%дан ортиғи йўналтирилиб, АҚШдан Мексикага 65% импорт келиб тушади.

Шимолий Америка интеграционгуруҳининг мавжуд таркибиЕвропадаги интеграция моделидан фарқ қилиб, бу куйидагиларда намоён бўлади:

- АҚШ, Канада ва Мексика ўртасидаги иқтисодий ўзаро алоқаларнинг тенг нисбатларда эмаслиги;

- бу гуруҳ аъзолари ривожланганлик даражасининг кескин фарқ қилиши.

Эркин савдо тўғрисида Шимолий Америка битими (НАФТА)нинг асосий жиҳатлари куйидагилардан иборат:

- 2010 йилга қадар барча божхона тўловларини бекор қилиш;

- товар ва хизматлар савдосидаги тарифсиз тўсиқларнинг аҳамиятли қисмини босқичма-босқич тугатиб бориш;

- Мексикадаги Шимолий Америка капитал қўйилмалари учун шарт-шароитларни яхшилаш;

- Мексика молия бозорида АҚШ ва Канада банкларининг фаолиятини эркинлаштириш;

- АҚШ, Канада ва Мексика арбитраж комиссиясини ташкил этиш.

Шунингдек, келгусида нафақат НАФТА доирасида ички минтақавий ҳамкорликни чуқурлаштириш, балки бошқа Лотин Америкаси мамлакатлари ҳисобига унинг таркибини кенгайтириш ҳам кўзда тутилмоқда.

Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатлари ассоциацияси (АСЕАН) 1967 йилда ташкил топганлигига қарамай, фақат 1992 йилга келиб унинг иштирокчилари (Индонезия, Малайзия, Филиппин, Сингапур, Таиланд, Бруней, Вьетнам, Мьянма, Лаос) ўз олдиларига 2008 йилга қадар ягона минтақавий эркин савдо ҳудудини ташкил этиш вазифасини қўйдилар. АСЕАНнинг аъзоси ҳисобланган ҳар бир мамлакатнинг иқтисодиёти Япония, АҚШ, Осиёнинг янги индустриал мамлакатлари иқтисодиёти билан чамбарчас боғлиқ.

3. Ўзбекистоннинг жаҳон иқтисодиётига интеграциялашуви ва ташқи иқтисодий фаолияти

Ўзбекистоннинг жаҳон иқтисодиётига қўшилишининг шарт-шароитлари ва ташқи иқтисодий фаолиятини амалга ошириш имкониятлари Республика давлат мустақиллигини қўлга киритиши билан вужудга кела бошлади. Бундай вазиятда ташқи иқтисодий мажмуани бошқаришнинг ўзига хос тизимини шакллантириш, ташқи алоқаларни йўлга қўйиш борасида қоида ва тамойилларни ишлаб чиқиш, республиканинг жаҳон иқтисодий тизимига қўшилиш йўлларини белгилаш тақозо этилади.

Республика ташқи сиёсатини амалга оширишнинг асосий тамойиллари тенг ҳуқуқлилик ва ўзаро манфаатдорлик негизида қурилса, унинг қоидалари икки томонлама ва кўп томонлама шартнома муносабатларида ўзаро манфаатли алоқалар ўрнатиш, халқаро иқтисодий иттифоқлар доирасидаги ҳамкорликни чуқурлаштиришга асосланади¹.

Ўзбекистоннинг халқаро меҳнат тақсимоти ва жаҳон хўжалик алоқаларида иштирок этишининг асоси очиқ турдаги иқтисодиётни вужудга келтиришдир. Шу сабабли республикамиз мустақилликка эришгандан кейин қисқа давр ичида 80 дан ортиқ давлат билан дипломатия муносабатларини ўрнатди, дунёнинг 20 дан ортиқ давлатида дипломатия элчихоналарини очди, кўпгина халқаро ташкилотлар – БМТ иқтисодий муассасалари, Жаҳон банки, Халқаро банк, Халқаро валюта фонди, Халқаро молия корпорацияси, Иқтисодий тараққиётга қўмаклашувчи ташкилот каби бошқа халқаро молиявий-иқтисодий ташкилотларга аъзо бўлиб кирди.

¹ Каримов И.А. «Ўзбекистонбуюккелажак сари». Т.: «Ўзбекистон», 1998. 266-267-б.

Ўзбекистоннинг жаҳон хўжалигига интеграциялашуви жараёнларининг ўзига хос хусусиятлари тўғрисида тўхталиб, Президентимиз И.А.Каримов шундай деган эди: «Интеграция ҳақида гапирар эканмиз, манфаатлар бирикувининг хилма-хил механизмлари ва шакллари ҳамда интеграция турлари мавжудлигига асосланамиз. Бунга шерикчилик ва ҳамкорлик қилишга интилаётган мамлакатларнинг бошланғич шарт-шароитлари турличалиги сабабдир. Ўзбекистон бир вақтнинг ўзида турли даражаларда – дунё миқёсида ва минтақа кўламида – интеграция жараёнларида қатнашса-да, аммо бир муҳим қоидага: бир давлат билан яқинлашиш ҳисобига бошқасидан узоқлашмасликка амал қилади. Биз бир субъект билан шерикчиликнинг мустаҳкамланиши бошқалар билан шерикчилик муносабатларининг заифлашувиغا олиб келишига қаршимиз. Шу сабабли Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятидаги интеграциялашуви серқирра жараёндир»².

Бугунги кунда Ўзбекистоннинг жаҳон хўжалигига интеграциялашуви кўп даражали тизим сифатида амал қилиб, уни қуйидаги бешта даражага ажратиш мумкин: глобал; трансконтинентал; минтақалараро; минтақавий; маҳаллий³. Ҳар бир даражадаги интеграцион алоқаларнинг ўзига хос вазифалари мавжуд.

Ўзбекистоннинг **глобал даражада** амалга оширилувчи стратегик интеграцион вазифаси – бу мамлакатдаги барча хўжалик субъектларининг ташқи бозор билан ўзаро алоқасини таъминлаш учун тенг ҳуқуқли ва миллий манфаатларга мос келувчи шарт-шароитларни яратиш асосида унинг халқаро валюта-молия ва савдо механизмларига бевосита қўшилишидир. Ўзбекистоннинг БМТ, Европада хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти (ОБСЕ), Европа ҳамжамияти, НАТО, Жаҳон банки, Халқаро валюта фонди, Иқтисодий ҳамкорлик ташкилоти (ЭКО) каби ташкилотлар фаолиятидаги фаол иштироки унинг жаҳон хўжалигига янада кенгрок интеграциялашувини таъминлайди.

Ўзбекистоннинг **трансконтинентал даражада** амалга оширилувчи интеграцион вазифаси – бу халқаро трансое Иқтисодий ҳамкорлик ташкилоти (ЭКО) доирасидаги ўзаро алоқаларни янада кучайтиришдан иборат. Бу ташкилот 1992 йилда ташкил этилган бўлиб, ўз ичига Осиё қитъасининг 10 та давлати (Туркия, Эрон, Покистон, Афғонистон, Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон, Туркменистон ва Озарбайжон)ни олади. Унинг асосий мақсади – хўжаликнинг транспорт, коммуникациялар, саноат, қишлоқ хўжалиги, савдо, туризм, ишчи кучи ресурсларини ривожлантириш каби соҳаларида минтақавий ва халқаро иқтисодий ҳамкорликни йўлга қўйишдан иборат.

Ўзбекистон **минтақалараро даражада** янги мустақил давлатлар – МДХ мамлакатлари билан интеграцияга киришди. Ўзбекистон биринчилар қаторида МДХни ташкил этиш ғоясини қўллаб-қувватлади, унинг ташкилотчилари таркибига кирди, интеграцион ва кооперацион алоқаларини мустаҳкамлаш ҳамда унинг Халқаро иқтисодий қўмитаси (МЭК), Давлатлараро банк (МГБ), МДХ Статистика қўмитаси каби институционал тузилмаларини шакллантиришда фаол иштирок этмоқда.

Ўз ўрнида таъкидлаш лозимки, кейинги пайтларда МДХ ўзининг ташкил топиши чоғидаги дастлабки мақсади – яъни, мавжуд хўжалик алоқалари ва имкониятлардан фойдаланишда ўзаро манфаатли ҳамкорлик муносабатларини йўлга қўйиш ва шу асосда иқтисодий ривожланишни таъминлаш мақсади ҳамда ундан келиб чиқувчи вазифаларга мос келмай қолди. Бу ташкилот фаолият йўналишида кўпроқ сиёсий масалалар, «интеграцион алоқаларни кучайтириш» шиори остида кучли мамлакатларнинг нисбатан кучсиз мамлакатлар ички ишларига аралашуви, улар манфаатларининг сиқиб қўйилиши, иқтисодий ва сиёсий тазйиқ ўтказиш ҳолатлари устунлик касб эта бошлади. Бундай ҳолатларга Президентимиз И.А.Каримов МДХга аъзо мамлакатларнинг турли даражадаги йиғилишларида танқидий нуқтаи назардан қараб, уни тубдан ислоҳ қилиш борасида ўзларининг амалий таклифларини бердилар.

² Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ватараккиётқафолатлари. – Т.: Ўзбекистон, 1997, 299-бет.

³ Қаралсин: Узбекистан: десять лет по пути формирования рыночной экономики / Под ред. А.Х.Хикматова. – Т.: “Ўзбекистон”, 2001, 292-бет.

Ўзбекистоннинг минтақавий даражадаги интеграцияси – бу умумий тарихга, ягона маданий анъаналарга, ўхшаш турмуш тарзи ва менталитетга эга бўлган қардош халқларни бирлаштирувчи Марказий Осиё мамлакатлари ўртасидаги ҳамкорликни мустаҳкамлаш ва ривожлантиришдан иборат. Бундай интеграцион алоқанинг аниқ шакли сифатида 1992 йилнинг январь ойида ташкил этилган Марказий Осиё минтақавий ҳамкорлиги (ЦАРС) ташкил этилди.

Яна бир истикболли, кучли салоҳиятга эга бўлган минтақавий бирлашмалардан бири – **Шанхай ҳамкорлик ташкилоти (ШОС)дир**. Бу ташкилот 2001 йилнинг 15 июнида олтига – Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон, Россия ва Хитой мамлакатлари

ҳамкорлигида ташкил этилди. Бугунги кунда Шанхай ҳамкорлик ташкилотининг халқаро майдондаги нуфузи, обрў-эътибори сезиларли даражада ошиб бормоқда. Ушбу ташкилот сафидан жой олиш истагини билдирган давлатлар сони ҳам кўпаймоқда. ШХТнинг салоҳияти ҳақида гапирганда масаланинг фақат иқтисодий жиҳати ҳисобга олинса ҳам, уни йирик иқтисодий-интеграциявий ташкилот деб аташ учун барча асослар етарлидир.

ШХТнинг салоҳият ва имкониятлари тўғрисида сўз кетганда, энг аввало унга аъзо мамлакатлар эгаллаган ҳудуд кўламининг аҳамиятли даражада катталигини таъкидлаш ўринлидир. ШХТга аъзо давлатларнинг умумий ҳудуди 30178,7 минг км.кв ни ташкил этиб, унда энг катта салмоқни Россия (56,6%) ва Хитой (31,8%) эгаллайди (1-жадвал). Мазкур ташкилотга аъзо давлатлар аҳолиси сони 1,5 млрд.дан кўпроқ бўлиб, аҳоли умумий сонидagi салмоғи жиҳатидан Хитой энг катта улушга эга (87,0 %). Сўнгги йилларда ШХТга аъзо давлатлар томонидан ишлаб чиқарилган ЯИМ ҳажми 12,1 трлн. долл.дан ошади.

Ўзбекистоннинг Шанхай ҳамкорлик ташкилоти мамлакатлари билан иқтисодий интеграциясининг кучайиши кўп жиҳатдан мазкур мамлакатларнинг миллий манфаатдорлиги билан белгиланади. Энг аввало, Ўзбекистон рақобат жиҳатидан нисбатан устунликка эга бўлган ишлаб чиқариш соҳалари товарлари – пахта хомашёси, машинасозлик, кимё саноати, қурилиш материаллари саноати, электр энергетикаси товарларининг савдосини кенгайтириши мақсадга мувофиқдир. Шунингдек, телекоммуникациялар, сув ва энергия ресурсларидан фойдаланиш, халқаро туризм, ҳамкорликдаги экологик лойиҳаларни амалга ошириш борасида интеграция алоқаларини кучайтириш лозим.

1-жадвал

Шанхай ҳамкорлик ташкилотига аъзо давлатлар тўғрисида маълумотлар

Давлатноми	Ҳудуди		Аҳолиси сони		ЯИМ	
	минг км ²	салмоғи, %	минг киши	салмоғи, %	млрд. долл	салмоғи, %
Ўзбекистон	447,4	1,5	26851,2***	1,8	45,8****	0,4
Қозоғистон	2717,3	9,0	15217,7**	1,0	125,9***	1,0
Хитой	9 597,0	31,8	1317000,0*	87,0	10210,0**	84,1
Қирғизистон	198,5	0,7	5146,3***	0,3	10,6***	0,1
Россия	17075,4	56,6	142026,3*	9,4	1746,0**	14,4
Тожикистон	143,1	0,5	7163,5***	0,5	8,8***	0,1
Жами	30178,7	100,0	1513405,0	100	12147,1	100,0

Изоҳ: * - 2007, ** - 2006, *** - 2005, **** - 2004 йиллар ҳолатига олинган маълумот.

Манба: <http://ru.wikipedia.org/wiki>, www.shos2007.ru, www.krugosvet.ru/articles, www.regnum.ru/dossier, <http://russian.scosummit2006.org/shanghe/>.

Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига қўшилиш талабларидан келиб чиқиб, ташқи иқтисодий фаолият билан шуғулланиши зарур бўлган барча муассасалар (ташқи иқтисодий алоқа вазирлиги, ташқи иқтисодий фаолият Миллий банки, божхоналар хизмати ва бошқалар) амалда янгидан ташкил этилди. Вазирлар Маҳкамасидан тортиб, бошқарувнинг

махаллий даражаси ва корхоналаргача бўлган хўжалик субъектларида тегишли ташқи иқтисодий бўлимлар тузилди. Дунёнинг бир қанча мамлакатларида савдо уйлари очилди ва савдо-саноат палаталари барпо этилди.

Ташқи савдо билан бирга иқтисодий ҳамкорликнинг бошқа шакллари ҳам сезиларли даражада ривожланди. Жумладан, 2007 йилга келиб Республика ҳудудида рўйхатдан ўтган хорижий сармоя иштирокидаги корхоналар сони 4089 бирликни, уларнинг экспорти ҳажми мамлакат умумий экспортининг 18,5 фоизини ташкил этди. Бундай корхоналарнинг асосий қисми саноат тармоқлари (50,1%), савдо ва умумий овқатланиш (29,9%) соҳаларида тўпланган.

Халқаро иқтисодий интеграция жаҳон хўжалиги ривожининг тарихий жиҳатдан узоқ давр давом этган натижаси ҳисоблансада, Президентимиз И.Каримов таъкидлаб ўтганларидек, ҳозирги кунда ҳам мамлакатларнинг жаҳон иқтисодиётига интеграциялашув жараёнида ҳал этилмаган кўпдан-кўп муаммолар мавжудки, бизнинг Республикамиз учун бу ташқи иқтисодий ва валюта сиёсатини янада эркинлаштиришдан иборат⁴.

Дастлабки даврларда республикамизда ташқи савдо икки йўналиш бўйича: МДХ мамлакатлари билан ҳукуматлараро битимлар ва хорижий мамлакатлар билан эркин муомаладаги валютада ҳисоб-китоб қилиш асосида амалга оширилди.

2008 йил республикамиз ташқи савдо айланмаси 19077,0 млн. АҚШ долларини ташкил этиб, унинг 37,8 фоизи МДХ мамлакатлари, 62,2 фоизи узоқ хорижий мамлакатлар ҳиссасига тўғри келади. Хорижий мамлакатларга маҳсулот экспорти ҳажми тўхтовсиз кўпайиб бориб, 2008 йилда 11572,9 млн. долларни ташкил қилди, унинг асосий қисми (65,3%) узоқ чет эл давлатлари ҳиссасига тўғри келди⁵.

Таъкидлаш керакки, ташқи савдо муносабатларимиз географияси, аввало, ривожланиб бораётган Осиё қитъаси бозорлари билан савдо айланмасининг ўсиши ҳисобига сифат жиҳатидан ўзгармоқда. Бу кўрсаткичларнинг барчаси, аввало, экспорт таркибида юқори қўшилган қийматга эга бўлган рақобатбардош тайёр маҳсулот улушининг изчил ошиши, биринчи навбатда, иқтисодиётимизнинг ўсиб бораётган салоҳияти ва имкониятларидан далолат беради. Шу билан бирга, бундай ҳолат экспортимизнинг хом ашё ресурслари нархи тез-тез ўзгариб турадиган жаҳон бозори таъсирига боғлиқлигини камайтиришда муҳим йўналиш бўлиб хизмат қилади⁶.

Ташқи иқтисодий фаолиятда Марказий Осиё давлатларининг кўп томонлама алоқалари ва ҳамкорлигини ривожлантиришга биринчи даражали аҳамият берилмоқда. Ўзбекистон, Қозғистон ва Қирғизистон ўртасидаги ягона иқтисодий макон тўғрисида тузилган шартнома самара бера бошлади. Уларнинг саноатини интеграциялаштиришга қаратилган дастур ишлаб чиқилди.

МДХ мамлакатлари билан бевосита ва кўп томонлама муносабатларни ривожлантириш ташқи сиёсатнинг асосий йўналишларидан биридир. Ўзбекистон ҳамдўстлик давлатлари муассасалари – Давлатлараро иқтисодий қўмита, Давлатлараро банк ва бошқа муассасаларни ташкил этишда фаол қатнашмоқда. МДХдаги мамлакатлар (Россия, Украина, Беларусь, Молдова ва бошқалар) билан икки томонлама ташқи сиёсий, савдо-иқтисодий ва бошқа шартнома ҳамда битимлар имзоланиб, улар кучга кирди.

Республика ташқи иқтисодий алоқаларини ривожлантиришда иқтисодиётга хорижий сармояларни жалб этиш учун қулай шароит яратишга, ҳамда зарур бўлган ташкилот ва муассасалар тузишга катта аҳамият берилмоқда. Булар жумласига таваккалчилик хатарларидан келадиган зарарни қоплайдиган «Ўзбекинвест» миллий суғурта компаниясини, турли қўшма суғурта компанияларини, Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида БМТ билан биргаликда ташкил қилинган инвестицияларга қўмаклашувчи хизматни, Давлат мулк

⁴ Каримов И.А. Ислоҳотлар ва инвестициялар бўйича идоралараро мувофиқлаштирувчи кенгаш йиғилишидаги маърузаси. «Халқ сўзи», 2000 йил 2 февраль.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари.

⁶ Қаралсин: Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. – Т.: Ўзбекистон, 2009, 17-б.

қўмитаси ҳузуридаги кўчмас мулк ва хорижий инвестициялар агентлиги кабиларни киритиш мумкин. Бу муассаса ва ташкилотлар ҳамда республикада вужудга келтирилган ҳуқуқий меъёрлар хорижий инвестиция фаолияти учун қулай шароитларни яратиб, уларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилади ва сарфланган сармоясини кафолатлайди.

Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига кириб бориши **БМТнинг республикада амалга ошираётган иқтисодий, таълим, соғлиқни сақлаш, маданият, фан соҳаларида амалга оширилаётган лойиҳалари**да ҳам намоён бўлади.

Мамлакатимизнинг **Европа Иттифоқига аъзо бўлган мамлакатлар билан иқтисодий ва савдо соҳасидаги ҳамкорлиги, НАТОнинг «Тинчлик йўлидаги шериклик» дастурлари иштироки** унинг жаҳон хўжалигига қўшилишининг навбатдаги йўналишидир. Жумладан, Европа Иттифоқи билан Республикамиз ўртасида имзоланган Шериклик ва ҳамкорлик тўғрисидаги битим (1996 йил июнь) ташқи иқтисодий фаолиятининг устувор йўналишидир.

Ўзбекистоннинг Халқаро валюта фонди ва жаҳон банки билан ҳамкорлигиташқи иқтисодий фаолиятини амалга оширишдаги навбатдаги йўналишдир. Бу йўналишда ХВФ билан тизимли қайта қурилишларни маблағ билан таъминлаш, тизимли ва макроиқтисодий сиёсат соҳасидаги тадбиркорларни қўллаб-қувватлаш дастурлари маъқулланди.

Жаҳон банк ташкилотлари – Халқаро таъмирлаш ва ривожланиш банки (ХТРБ), Халқаро ривожланиш уюшмаси (ХРУ), Халқаро молия корпорацияси (ХМК) ва Инвестицияларни кафолатлаш халқаро агентлиги (ИКХА) билан ҳамкорлик Ўзбекистоннинг ташқи иқтисодий стратегиясини амалга оширишда муҳим роль ўйнайди. Хусусан, ХРРБ йўли билан Ўзбекистонга пахта етиштириш усулларини замонавийлаштириб, унинг жаҳон бозорига чиқишига кўмаклашиш ва унумдорликни ошириш учун асос яратиш мақсадида 66 млн. доллар, институционал ислохотларни давом эттириш учун 120 млн. доллар маблағ ажратилди. Халқаро молия корпорацияси (ХМК) ҳам Ўзбекистонда бир қатор лойиҳаларни амалга оширишда иштирок этмоқда.

Ўзбекистоннинг ташқи иқтисодий фаолиятини амалга оширишда **Европа тикланиш ва тараққиёт банки (ЕТТБ)** алоҳида роль ўйнайди. Республикада амалга оширилаётган умумий қиймати 536 млн. долларга тенг 9 та лойиҳада ЕТТБнинг улуши 253,1 млн. долларни ташкил қилади. ЕТТБнинг Ўзбекистонда амалга ошириш кўзда тутилган, умумий суммаси бир млрд.доллардан ортиқ бўлган яна 8 та лойиҳани кўриб чиқиши мўлжалланган.

Осиё ривожланиши Банки (ОРБ) ҳамда Жаҳон савдо ташкилоти (ЖСТ) билан

ҳамкорлиги истиқболли йўналишлардан ҳисобланади. Шундай қилиб, Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига қўшилишида дунё мамлакатлари, халқаро ва минтақавий ташкилотлар билан ҳамкорлик ҳал қилувчи ўринга эга бўлиб, бу миллий иқтисодиётнинг байналмилаллашувини кучайтиради ҳамда иқтисодий

тараққиётини юқори босқичга кўтаришнинг асосий ташқи омиллари ҳисобланади.

Хулосалар

1. Халқаро иқтисодий интеграция – бу мамлакатларнинг чуқур, барқарор ўзаро иқтисодий алоқаларининг ривожланиши, миллий хўжаликлар ўртасидаги меҳнат тақсимооти асосида улар хўжалик ва сиёсий алоқаларининг бирлашиш жараёнларидир. Халқаро

иқтисодий интеграциянинг асосий шакллари сифатида эркин савдо ҳудудлари, божхона иттифоқи, тўлов иттифоқи, умумий бозор, иқтисодий ва валюта иттифоқини кўрсатиш мумкин.

2. Халқаро иқтисодий интеграция жараёнини объектив тавсифдаги бир қатор омиллар тақозо қиладики, уларнинг ичида хўжалик алоқаларининг байналминаллашуви ва глобаллашуви; халқаро меҳнат тақсимотининг чуқурлашуви; умумжаҳон фан-техника революцияси; миллий иқтисодиёт очиклигининг кучайиши кабилар асосий ўринни эгаллайди.

3. Турли мамлакатлардаги интеграциянинг турли элементлари бир хилда ривожланмайди. Шунга кўра, интеграциянинг қатъий (бир томонлама нафли) интеграция, тасодифий интеграция, мослашувчан (икки томонлама нафли) интеграция каби турлари фарқланади.

4. Бугунги кунда Ўзбекистоннинг жаҳон хўжалигига интеграциялашуви кўп даражали тизим сифатида амал қилиб, уни қуйидаги бешта даражага ажратиш мумкин: глобал; трансконтинентал; минтақалараро; минтақавий; маҳаллий. Ҳар бир даражадаги интеграцион алоқаларнинг ўзига хос вазифалари мавжуд.

5. Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсатини амалга оширишнинг асосий тамойиллари тенг ҳуқуқлилиқ ва ўзаро манфаатдорлик негизида қурилиб, унинг қоидалари икки томонлама ва кўп томонлама шартнома муносабатларида ўзаро манфаатли алоқалар ўрнатиш, халқаро иқтисодий иттифоқлар доирасидаги ҳамкорликни чуқурлаштиришга асосланди.

Такрорлаш учун савол ва топшириқлар:

1. Халқаро иқтисодий интеграция нима ва унинг қандай шакллари мавжуд?
2. Эркинсавдо ҳудудларининг моҳиятини тушунтиринг. Бундай тузилмаларнинг интеграциялашув жараёнидаги ўрни қандай?
3. Божхона иттифоқи ва тўлов иттифоқи бир-биридан нимаси билан фарқ қилади?
4. Умумий бозорнинг амал қилиш тамойиллари қандай ва бугунги кунда унинг фаолияти учун қандай шарт-шароитлар талаб қилинади?
5. Интеграциянинг қандай турларини биласиз? Ҳар бирига мисоллар келтиринг.
6. Бугунги кунда Ўзбекистоннинг жаҳон хўжалигига интеграциялашувининг қандай даражалари мавжуд?
7. Европа Иттифоқи, Эркин савдо тўғрисида Шимолий Америка битими(НАФТА), Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатлари ассоциацияси (АСЕАН) тўғрисида маълумот беринг.
8. Халқаро иқтисодий муносабатларни ифодаловчи яна қандай назарияларни биласиз? Бу назарияларнинг афзал ва камчилик томонларини таққосланг.
9. Ўзбекистонда ташқи иқтисодий алоқаларнинг устувор йўналишларини кўрсатинг.
10. Мамлакатимизнинг кейинги йиллардаги ташқи иқтисодий фаолиятига баҳо беринг.

Асосий таянч тушунчалар

Халқаро иқтисодий интеграция – жаҳон мамлакатлари ўзаро иқтисодий алоқаларини чуқурлаштириш ва барқарор ривожланиши ҳамда миллий хўжаликлар ўртасидаги меҳнат тақсимоти асосида улар хўжалик алоқаларининг бирлашиш жараёни.

Эркин савдо ҳудудлари – иқтисодий интеграциянинг энг оддий шакли бўлиб, унинг дорасида савдо чеклашлари бекор қилинади.

Божхона иттифоқи – ягона ташқи савдо таърифлари ўрнатишни ва учинчи мамлакатга нисбатан ягона ташқи савдо сиёсати юритилишини тақозо қилади.

Тўлов иттифоқи – миллий валюталарнинг ўзаро алмашинуви ва ҳисоб-китобда ягона пул бирлигининг амал қилиши.

Умумий бозор – бунда унинг қатнашчилари ўзаро эркин савдони амалга ошириш ва ягона ташқи савдо сиёсати ўтказиш билан бирга капитал ва ишчи кучининг эркин ҳаракати таъминланади.

Иқтисодий ва валюта иттифоқи – иқтисодий интеграциянинг энг олий шакли бўлиб, бунда иқтисодий интеграциянинг барча қараб чиқилган шакллари иқтисодий ва валюта-молиявий сиёсат ўтказиш билан бирга уйғунлашади.

Қатъий (бир томонлама нафли) интеграция – интеграция жараёнларидан баъзилари наф кўрувчи, бошқа бирлари донор мамлакатлар ҳисобланадиган интеграциянинг ташқи тавсиф ҳолатлари билан шартланган тури.

Мослашувчан (икки томонлама нафли) интеграция – ҳар бир мамлакат бир вақтнинг ўзида ҳам донор, ҳам наф кўрувчи ҳисобланадиган интеграция тури.

“Халқаро иқтисодий интеграция ва Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига кириб бориши” ўқув модули юзасидан кейслар, амалий топшириқлар, ишланмалар

Кейс стади: “Божхона интеграцияси”

Педагогик аннотация

Ўқув фани: Иқтисодиёт назарияси.

Мавзу: “Халқаро иқтисодий интеграция ва Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига кириб бориши”.

Кейснинг асосий мақсади: Божхона интеграцияси жараёнларини таҳлил қилиш ва ташкиллаштириш қобилиятини шакллантириш.

Ўқув фаолиятдан кутиладиган натижалар:

- Мамлакатда дифитцит бўлган товарларни аниқлайди;
- Божхона интеграцияси соҳасидаги муоммоларни мустақил аниқлайди;
- Муоммони ҳал этиш учун изланишлар олиб боради вафаразларни шакллантиради
- Мавжуд муоммоларни ҳал этиш борасида мустақил қарорлар қабул қилади.

Ушбу кейсни муваффақиятли амалга ошириш учун олдиндан талабалар қуйидаги билим ва кўникмаларга эга бўлмоқлари зарур:

Талаба билиши керак:

- халқаро иқтисодий интеграция мазмунини;
- эркин савдо ҳудудларининг моҳиятини;
- интеграциялашув жараёнини;
- интеграциянинг турларини
- бојхона интеграцияси назарий ва амалий натижаларини.

Талаба амалга ошириши керак:

- мавзунини мустақил ўрганади; муаммонинг моҳиятини аниқлаштиради; ғояларни илгари суради; маълумотларни танқидий нуқтаи назардан кўриб чиқиб, мустақил қарор қабул қилишни ўрганади; ўз нуқтаи назарига эга бўлиб, мантиқий хулоса чиқаради; ўқув маълумотлар билан мустақил ишлайди; маълумотларни таққослайди, таҳлил қилади ва умумлаштиради;

Талаба эга бўлмоғи керак:

- коммуникатив кўникмаларга;
- тақдимот кўникмаларига;
- ҳамкорликдаги ишлар кўникмаларига;
- муаммоли ҳолатлар таҳлил қилиш кўникмаларига.

Манбалардан фойдаланиш учун тавсия этиладиган адабиётлар рўйхати:

1. McConnell, Brue. Economics. Mcgraw-hill/Irwin, USA, 2013.
2. N. Gregory Mankiw. Principles of Economics, 7th Edition 7th Edition. Amazon, USA 2014.
3. Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus. Economics. 19th Edition. McGraw-Hill Companies. USA. 2009.

4. Ўлмасов А., Ваҳобов А.В. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2014. – 480 бет.

5. Шодмонов Ш.Ш., Ғофуров У.В. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик. – Т.: IQTISOD-MOLIYA, 2010. – 728 бет.

Технологик хусусиятлардан келиб чиққан ҳолда кейснинг тавсифномаси:

Ушбу кейснинг асосий манбаи кабинетли, лавҳали бўлиб, ҳаётий вазиятлар асосида баён этилган. Кейснинг асосий объекти шахсга йўналтирилгандир. Бу ташкилий институционал кейс бўлиб, маълумотлар вазиятлар ва саволлар асосида тузилган. Ҳажми кичик, тизимлаштирилган бўлиб, ўқув мавзу бўйича нотаниш ҳолатларда ҳаракатланиш билим ва кўникмаларини ҳосил қилишга қаратилган. Дидактик мақсадларга кўра кейс муаммоларни тақдим қилишга, уларни ҳал этишга, таҳлил қилиш ва баҳолашга қаратилган.

Бу саволли Кейс.

Кейс электрон версияда тақдим этилади.

Ушбу кейсдан “Иқтисодиёт назарияси”, “Ҳалқаро молия институтлари” фанларида фойдаланиш мумкин.

КЕЙС ТОПШИРИҒИ

А мамлакат Б мамлакат билан божхона интеграциясига киришгандан сўнг автомобиль экспорти бир йилда 1000 бирликка етди. Автомобилларнинг А мамлакатдаги баҳоси 6000 долл. Божхона интеграциясидан сўнг мамлакатдаги нарх 7000 долларга етди. Божхона интеграциясидан аввал автомобиллар ишлаб чиқаришнинг ички ҳажми бир йилда 1200 бирликни, ундан сўнг эса бир йилда 1400 бирликни ташкил этди. Божхона интеграциясидан аввал ички истеъмол бир йилда 2200 бирликни, ундан сўнг эса бир йилда 2000 бирликни ташкил этди.

Саволлар:

- а) квота жорий қилинишидан ишлаб чиқарувчиларнинг ютуғи аниқланг.
- б) ушбу чора қўлланганда истеъмолчилар йўқотишлари аниқланг.
- в) давлат бюджети даромадлари таҳминий ўзгаришларини аниқланг.
- г) Бундай интеграцияни қўллаб-қувватлайсизми?

Талабаларга услубий кўрсатма

Йўриқнома

1. Кейс топшириғини диққат билан ўқиб чиқинг;
2. Мамлакатдаги ҳолатни фараз орқали тасаввур қилинг;
3. Божхона интеграцияси натижасининг афзалликлари ва камчиликларини т-жадвал асосида таҳлил қилинг
4. Қилинган барча таҳлиллар натижасида ютуқлар ва ютказишларни сарҳисоб қилинг;
5. Тўпланган маълумотлар асосида қарор қабул қилинг

Аудиториядан ташқари бажарилган иш учун баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари

Талабалар Рўйхати	Асосий ажратиб тадқиқот аниқланган	муаммо олиниб, объекти	Муаммоли вазиятни таҳлил қилиши (т-жадвал)	Вазиятдан чиқиб кетиш ҳаракатлари	Талабанинг тақдимот жараёнидаги нотиклиги	Жами мак. 20 б
	Макс балл 5 б		Макс балл 5 б	Макс балл 5 б	Макс балл 5 б	

Мавзу юзасидан мисол ва масалалар

1) Мамлакат болалар трикотажини экспорт қилади. Унинг жаҳон бозоридаги биттасининг баҳоси 3 долл. Мамлакатда ушбу маҳсулотнинг таклиф эгриси қуйидаги тенгламада келтирилган $C = 800 + 200P$, талаб эгриси эса: $D = 700 - 200P$. Мамлакатда экспорт тарифи жорий қилингандан сўнг 1 маҳсулотга ички нарх 2 долл. бўлди. Экспорт тарифининг қуйидаги таъсирини аниқланг:

- а) истеъмолчиларнинг фаровонлигини;
- б) ишлаб чиқарувчиларнинг даромадлари (йўқотиш), экспорт ҳажми;
- в) давлат бюджети даромадлари;
- г) миллий фаровонликдаги соф йўқотишни;

2) А давлат бир йилда 70 та енгил спорт самолётини ишлаб чиқаради. Улардан 20 таси ички истеъмолга, 50 таси эса экспортга чиқарилади. Эркин савдо шароитларида 1 та самолётнинг баҳоси – 6000 долл. Ҳукумат тармоқни рағбатлантириш мақсадида ҳар бир самолётнинг қийматидан 15% миқдорида субсидия ажратади. Натижада самолётнинг ички нархи 6450 долл.гача ошди, экспорт нархи эса 5550 долл.га камаяди. Экспорт ҳажми 70 та самолётгача ўсди.

Субсидиялар жорий қилишнинг оқибатларини аниқланг.

Халқаро иқтисодий интеграция ва Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига кириб бориши мавзусида семинар машғулоти ўқитиш технологияси.

Вақти-2 соат	Талабалар сони: 15-30 нафар
Ўқув машғулотининг шакли	Билимларни чуқурлаштириш ва кенгайтириш бўйича муаммоли семинар
Амалий машғулотда муҳокама қилиш учун саволлар	1. Халқаро иқтисодий интеграция ва унинг турлари. 2. Иқтисодий ривожланиш даражаси бўйича мамлакатларнинг табақалашганлиги. 3. Ўзбекистонни жаҳон ҳамжамиятига кириб бориши ва унинг асосий йўналишлари.
<i>Ўқув машғулотининг мақсади:</i> мавзу бўйича шахсий фаолият тартибини ташкил этиш ва шу бўйича мустақил ижодий изланишни олиб бориш ва билимларни излаб топиш, уларни янги ҳолатларда қўллаш кўникма ва малакаларини шакллантириш	
<i>Педагогик вазифалар:</i> - мавзу бўйича билимларни онгли равишда ўзлаштириш ва мустаҳкамлаш; - Муаммоли масалаларни ечиш кўникмаларини ривожлантириш; - муаммони таҳлил қилиш; - алтернатив ечимларни илгари суриш, якуний хулосани шакллантириш.	<i>Ўқув фаолиятининг натижалари:</i> Талаба: - халқаро иқтисодий интеграцияни тавсифлайди; - мамлакатлар иқтисодий ривожланиши даражасига қараб табақаланиш мезонларини санаш; - Ўзбекистоннинг жаҳон хўжалигига интеграциялашувининг мазмун, моҳиятини ёритиш.
Ўқитиш усуллари ва техникаси	Муаммоли усул, кластер, ақлий ҳужум, мунозара, презентация, инсерт.
Ўқитиш воситалари	Маърузаматни, ўқув материаллари, конспектлар А3 форматдаги қоғоз, маркер, скотч, проектор.
Ўқитиш шакллари	Гуруҳ ва жамоада ишлаш.
Ўқитиш шароитлари	Гуруҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория

Семинар машғулотининг технологик картаси.

Босқичлар, вақти	Фаолият мазмуни	
	ўқитувчи	талаба
1-босқич. Кириш (10 мин.)	1.1. Мавзуни, мақсадирежадаги ўқув натижаларини эълон қилади уларнинг аҳамиятини ва долзарблигини асослайди. 1.2. Саволлар бўйича талабалар билимини фаоллаштиради. Ақлий ҳужум ўткази. 1) Қандай интеграцион бирлашмалар мавжуд? 2) Иқтисодий ривожланиш бўйича давлатлар қандай фарқланади?	1.1. Мавзуни эшитади ва ёзади. 1.2. Саволларга жавоб беради.
2-босқич. Асосий (60 мин.)	2.1. Талабаларни ўқитиш кичик гуруҳларга бўлади ва мавзу беради: 1) “интеграция” тушунчасига кластер тузинг. 2) мавзу бўйича иқтисодий	2.1. Эшитади, гуруҳ сардори топшириқларни бажарилишини ташкил қилади.

	<p>категорияларни ёзинг.</p> <p>3) мавзу бўйича умумий фикрни шакллантиринг.</p> <p>Гуруҳларда иш бошланганлигини эълон қилади (1,2-илова).</p> <p>Топшириқни бажариш жараёнида маслаҳат бериб туради.</p> <p>2.2. Презентацияни, муҳокамани ва ўзаро баҳолашни ташкил қилади.</p> <p>Гуруҳлар тақдимоти бўйича умумлаштирувчи хулоса беради.</p> <p>2.3. Эгалланган билимларни мустаҳкамлаш учун тест топширигини беради (3-илова).</p>	<p>2.2. Бажарилган ишлар бўйича тақдимот тайёрлайди.</p> <p>Презентацияни тақдим этади.</p> <p>Презентацияга қўшимчалар қилади, бошқа гуруҳларга саволлар беради</p> <p>2.3. Гуруҳлар тақдимоти муҳокама қилади ва ўзаро баҳолайдилар.</p> <p>2.4. Тест ечади ва ўқитувчига топширади.</p>
3-босқич. Яқуний (10 мин.)	<p>3.1. Ўқув фаолиятини яқунлайди.</p> <p>Талабалар эътиборини эришилган натижаларга, асосий жиҳатларга қаратади. Фаол иштирок этган талабаларни рағбатлантиради.</p> <p>3.2. Мустақил таълим учун топшири беради: янги мавзунини инсерт усулида ўқиб келиш.</p>	<p>3.1. Тинглайди, аниқлаштиради.</p> <p>Мустақил иш учун вазифаларни ёзиб оладилар.</p>

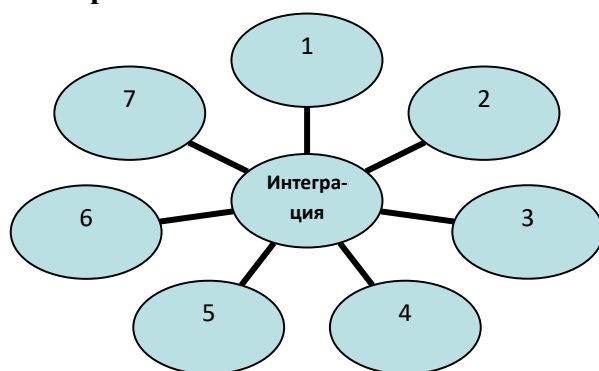
1-илова.

Хар бир гуруҳ ушбу тушунчалар бўйича презентация тайёрлайди

Халқаро иқтисодий интеграция -
 Эркин савдо ҳудудлари -
 Божхона иттифоқи –
 Тўлов иттифоқи –
 Умумий бозор –
 Иқтисодий ва валюта иттифоқи –

2-илова.

Кластер

3-илова.

1. Халқаро валюта фондининг асосий мақсади –

А) – мамлакатларда валюта-кредит муносабатларини жорий этиш ва уни қўллаб-қувватлаш ҳамда турли мақсадларда кредитлар бериш билан шуғулланувчи ҳукуматлараро ташкилот.

@B) – аъзо давлатлар ўртасида валюта-кредит муносабатларини тартибга солиш ва уларга тўлов балансининг камомати билан боғлиқ валютавий қийинчиликлар пайтида чет эл валютасида қисқа ва ўрта муддатли кредитлар бериш йўли билан молиявий ёрдам кўрсатиш учун мўлжалланган ҳукуматлараро ташкилот.

C) – аъзо давлатлар иқтисодийтини барқарорлаштириш ҳамда уларда ишлаб чиқаришни ривожлантириш мақсадида узоқ ва қисқа муддатли кредитлар бериш учун ташкил этилган халқаро ташкилот.

D) – аъзо давлатлардаги тижорат банкларида валюта муносабатларини жорий этиш ва уларни тартибга солиш ҳамда валюта муносабатларидаги мавжуд муаммоларни бартараф қилиш мақсадида кредитлар беришга мўлжалланган ҳукуматлараро ташкилот.

2. ХВФ қачон ва қаерда ташкил топган?

A) 1948 йил 27 декабр, БМТнинг валюта – молия масалалари бўйича Бреттон – Вудсдаги конференциясида.

B) 1945 йил 27 декабр, БМТнинг валюта – молия масалалари бўйича Париждаги конференциясида.

@C) 1945 йил 27 декабр, БМТнинг валюта – молия масалалари бўйича Бреттон – Вудсдаги конференциясида.

D) 1945 йил 27 декабр, БМТнинг валюта – молия масалалари бўйича Генуядаги конференциясида.

3. Жаҳон Банкнинг асосий мақсади –

A) ривожланаётган мамлакатларга кредит ажратиш йўли билан ишлаб чиқаришни барқарорлаштириш ҳисобланади.

B) ривожланаётган мамлакатлардаги тижорат банклари фаолиятини тартибга солиш ҳисобланади.

@C) иқтисодий ўсиш даврини бошдан кечираётган ривожланаётган мамлакатларни кредитлаш йўли билан камбағаллик даражасини пасайтириш ҳисобланади.

D) иқтисодий ўсиш даврини бошдан кечираётган ривожланаётган мамлакатларда банк-молия тизимини барқарорлаштириш ҳамда уни тартибга солиш ҳисобланади.

4. Жаҳон Банки гуруҳига кирувчи халқаро ташкилотлар қайси жавобда тўғри кўрсатилган?.

A) Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки(ХТТБ), Халқаро ривожланиш ассоциацияси (ХРА), Халқаро молия корпорацияси (ХМК), Осиё тараққиёт банки, Европа тикланиш ва тараққиёт банки.

@B) Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки(ХТТБ), Халқаро ривожланиш ассоциацияси (ХРА), Халқаро молия корпорацияси (ХМК), Инвестицияларни кафолатлаш бўйича кўп томонлама агентлик, Инвестицион баҳсларни ҳал қилиш бўйича халқаро марказ.

C) Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки(ХТТБ), Халқаро ривожланиш ассоциацияси (ХРА), Халқаро валюта фонди(ХВФ), Инвестицияларни кафолатлаш бўйича кўп томонлама агентлик, Инвестицион баҳсларни ҳал қилиш бўйича халқаро марказ.

D) Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки(ХТТБ), Халқаро ривожланиш ассоциацияси (ХРА), Халқаро молия корпорацияси (ХМК), Инвестицияларни кафолатлаш бўйича кўп томонлама агентлик, ЭКОСОС, ЮНКТАД, ЮНИДО.

5. Инвестицияларни кафолатлаш бўйича кўп томонлама агентлик қачон ва нима мақсадда ташкил топган?

@А) ривожланаётган мамлакатларга хорижий тўғри инвестицияларни йўналтиришга кўмаклашиш, шунингдек ахборот ва консултация хизматларини кўрсатиш мақсадида, 1988 йилда аъзо мамлакатларнинг бадаллари эвазига ташкил топган.

В) ривожланган мамлакатларга хорижий тўғри инвестицияларни йўналтиришга кўмаклашиш, шунингдек ахборот ва консултация хизматларини кўрсатиш мақсадида, 1980 йилда аъзо мамлакатларнинг бадаллари эвазига ташкил топган.

С) ривожланаётган мамлакатларга хорижий тўғри инвестицияларни йўналтиришга кўмаклашиш ҳамда кредитлар бериш мақсадида, 1960 йилда аъзо мамлакатларнинг бадаллари эвазига ташкил топган.

Д) ривожланаётган мамлакатларга кредитлар бериш ва уларда ишлаб чиқаришни ривожлантириш мақсадида, 1982 йилда аъзо мамлакатларнинг бадаллари эвазига ташкил топган.

6. Халқаро молия корпорацияси (ХМК) қачон ва нима мақсадда тузилган?

А) 1965 йилда ривожланаётган мамлакатларга кредитлар бериш мақсадида тузилгандир.

В) 1980 йилда ривожланаётган мамлакатларда корпорацияларни ташкил этиш мақсадида тузилгандир.

@С) 1956 йилда ривожланаётган мамлакатларга хусусий инвестициялар оқими барқарорлигини таъминлаш мақсадида тузилгандир.

Д) 1966 йилда ривожланаётган мамлакатларда ишлаб чиқариш барқарорлигини таъминлаш мақсадида тузилгандир.

7. Осиё Тараққиёт Банки (ОТБ) –

@А) Осиё ва Тинч океани минтақаси мамлакатларининг ривожланиш лойиҳалари учун узоқ муддатга кредит ажратиш билан шуғулланадиган йирик давлатлараро молия институтларидан бири ҳисобланади.

В) Осиё минтақаси мамлакатларининг ривожланиш лойиҳалари учун узоқ муддатга кредит ажратиш билан шуғулланадиган йирик давлатлараро молия институтларидан бири ҳисобланади.

С) Осиё ва Тинч океани минтақаси мамлакатларида ишлаб чиқаришни ривожлантириш учун қисқа муддатга кредит ажратиш билан шуғулланадиган йирик давлатлараро молия институтларидан бири ҳисобланади.

Д) Осиё минтақаси мамлакатларининг ривожланиш лойиҳалари инвестициялар ажратиш билан шуғулланадиган молия институтларидан бири ҳисобланади.

8. Европа Тикланиш ва Тараққиёт банки (ЕТТБ) қачон ва нима мақсадда ташкил топган?

А) 1982 йилда Лондонда ташкил қилинган бўлиб– Марказий ва Шарқий Европанинг собиқ социалистик тузумда бўлган мамлакатларини бозор иқтисодиётига ўтишига ёрдам беришдан иборат.

@ В) 1990 йилда Лондонда ташкил қилинган бўлиб– Марказий ва Шарқий Европанинг собиқ социалистик тузумда бўлган мамлакатларини бозор иқтисодиётига ўтишига ёрдам беришдан иборат.

С) 1992 йилда Парижда ташкил қилинган бўлиб– Марказий Европанинг собиқ социалистик тузумда бўлган мамлакатларида ишлаб чиқаришни ривожлантиришга кредитлар ажратишдан иборат.

Д) 1995 йилда Италияда ташкил қилинган бўлиб– Марказий ва Шарқий Европа мамлакатлари иқтисодиётини ривожлантиришга ёрдам беришдан иборат.

9. Халқаро тикланиш ва тараққиёт банкининг асосий мақсади –

А) аъзо мамлакатларга қисқа муддатли кредит бериш орқали уларнинг иқтисодиётини ривожлантиришга кўмаклашиш ҳисобланади.

В) аъзо мамлакатларга узоқ муддатли кредит бериш орқали уларда валюта муносабатларини ривожлантиришга кўмаклашиш ҳисобланади.

@С) аъзо мамлакатларга узоқ муддатли кредит ва қарзлар бериш ҳамда хусусий инвестицияларни кафолатлаш орқали уларнинг иқтисодиётини ривожлантиришга кўмаклашиш ҳисобланади.

Д) мамлакатларга қисқа муддатли қарзлар бериш орқали уларда ишлаб чиқаришни ривожлантиришга кўмаклашиш ҳисобланади.

10. Инвестицион баҳсларни ҳал қилиш бўйича халқаро марказнинг асосий мақсади қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

@А) халқаро инвестицион баҳсларни ҳал қилиш ва томонларни ўзаро муромага келтириш учун ҳуқуқий имкониятларни таъминлаш ҳисобланади

В) мамлакатларга инвестиция оқимини йўналтиришга кўмаклашиш ҳисобланади.

С) мамлакатларга хорижий валютада кредитлар бериш ҳисобланади.

Д) мамлакатларда ишлаб чиқаришни ривожлантиришга кўмаклашиш мақсадида инвестиция ажратиш ҳисобланади.